

A. Algemeen

- 1. Duizend jaar Europa: Waar gaat dat heen?** Europa bestaat niet. De Europeaan bestaat niet. We leven in een utopie. Of toch niet? De kern van deze lezing vormt de levensgeschiedenis van Europa, vanaf die sombere dag dat in Rome de laatste keizer de laan werd uitgestuurd tot Brexit en het verhaal van de binnen- en buitengrenzen van de Europese Unie; zestien eeuwen vol politieke golven, invasies, oorlogen, kruistochten, culturele hoogtepunten, Renaissance, Barok, bouwkunst en literatuur, godsdiensttwisten, Islam, Christendom, schisma's en reformaties; van de tijd dat Europa de wereld was naar de tijd dat Europa de wereld beheerste tot de tijd dat Europa in de wereld aanklopt om gehoord te worden. Wij zijn Europa. Wat nu?
- 2. Hoe lang leeft een supermacht?** The Rise and Fall of the American Empire. De Verenigde Staten van Amerika werden na het einde van de koude oorlog uitgeroepen tot de enig overgebleven supermacht. Hoe is dat allemaal zo gekomen? En is dat op dit moment nog steeds zo? We volgen de geschiedenis van de Verenigde Staten van het prille begin tot de in de eenentwintigste eeuw, een aaneenschakeling van politiek, cultuur en geschiedenis. En vragen ons uiteindelijk af hoe het verder gaat met *America First*, China als de nieuwe wereldmacht, en wat dat voor ons en de rest van de wereld betekent.
- 3. Democratie en referendum: gaat dat samen?** Wat te doen in een democratie? Wat is eigenlijk democratie? Het volk heerst, maar wie is 'het volk'? We bekijken de varianten die het systeem kent en heeft gekend, de voordelen, maar ook de nadelen. En tenslotte rijst de vraag of onze variant de beste voor ons is. En als dat zo is, wat dan onze mogelijkheden en verantwoordelijkheden zijn in een wereld die heel af en toe in brand staat.
- 4. Taal en taboe: Wat je zegt ben je zelf.** Wat we zeggen en wat we niet (mogen) zeggen, zegt veel over ons. Met Latijn en Grieks als basis volgen we de ontwikkeling en vorming van woorden, begrippen en hun misvattingen. Wat is er mis met homofobie? Wat verbindt Philip Schwarzerd met een allochtoon? Wie waren Gerrit Gerritsen en Jan de Kale? Waarom is Mentrix fout en rectrix goed, en wat heeft dat met gender neutraal te maken? Waarop moet je letten bij een Metro, als je hem te logeren vraagt?

B. Religie en filosofie

- 1. De drie grote wereldgodsdiensten: Wie gelooft wordt zalig. Maar wat geloof je dan?** Aan de hand van de vroege geschiedenis van het Jodendom, Christendom en Islam leren we hun eigenheden kennen, van de uiterlijke manieren waarop ze hun geloof beleven tot de inhoud van hun heilige boeken. En waar komen die boeken vandaan, en waarom lijken ze zoveel op elkaar? Is Jeruzalem van alle drie, of heeft iemand er meer recht op dan een ander?
- 2. En de sterkste PR heeft het Christendom.** Hoe zag de wereld er uit aan het begin van de jaartelling? Hoe gingen de Romeinen om met de eersten die zich Christenen noemden? Wat hadden Romulus en Remus ermee te maken, en Hercules? Wie was Mithras? En hoeveel evangeliën waren er eigenlijk? Wat was de invloed van Paulus?
- 3. De kerk van Rome en de voortschrijdende tijd:** Kerkgeschiedenis van de middeleeuwen tot nu, van kruistochten en schisma's, van Canossa en Hendrik de achtste, maar ook van Luther en Ignatius van Loyola, van Maria dogma's en concilies.
- 4. Augustinus:** De vierde en vijfde eeuw na Christus vormen de overgang van de Klassieke Oudheid naar de middeleeuwen, van het Romeinse heidendom naar het Christendom. In deze lezing komen de sociaal-maatschappelijke, politieke en theologische veranderingen aan de orde die de westerse cultuur bepaalden, geïllustreerd aan de hand van het leven van Aurelius Augustinus.
- 5. Filosofie:** Het verrassende verhaal van het ontstaan van de filosofie in de vorm van een chronologische wandeling van Thales van Milete, de vader van de filosofie, langs de denkers van de Grieken, via Sokrates, die weet dat hij niets weet, en Plato, die leert dat al het zintuiglijke

onbetrouwbaar is, via Diogenes, die de grenzen van de moraal opzoekt en leeft als een hond naar de Stoïcijnse Seneca en de vroege Kerkvaders. En de uiteindelijke vraag naar normen en waarden: wie bepaalt wat goed en fout is? En op grond waarvan?

- 6. Tijd en tijdrekening: Wie bepaalt de tijd en hoe?** Vandaag is de verandering van morgen in gisteren. Dat dat gebeurt noemen we het verloop van tijd. Makkelijk gezegd, maar hoe gaan we daarmee om? Hoe meet je dat? Hoe bepaal je dat? Hoe gebruik of misbruik je dat? In deze lezing bekijken we een aantal manieren hoe in de Oudheid tegen tijd werd aangekeken. Hoe werd tijd 'nuttig' besteed? Hoe zag een dag eruit, een week, een maand, een jaar? Hoe zat het met geluksdagen en ongeluksdagen, met feestdagen en vakanties? Hoe ging dat oorspronkelijk met Kerstmis en met Nieuwjaar? En wat hadden politiek en kerk daarmee te maken? Verhalen van lang geleden die niets van hun actualiteit hebben verloren.

C. Mensen en culturen

- 1. Praag:** Een virtuele wandeling door Praag, over de burcht, de grote pleinen, langs de kerken en de brug die alles verbindt. Het wordt een wandeling vol verhalen over de Golem en Jugendstil, over Hus en Kafka, over Maria en alchemie; kunst, geschiedenis, godsdienst en oorlog komen samen in deze prachtige stad, die vele eeuwen lang het centrum van Europa was en het lot van Europa bepaalde.
- 2. Venetië en Napels:** A tale of two cities, twee gezichten van Italië. In de lange geschiedenis van het Italiaanse schiereiland zijn er heel wat volkeren langsgekomen, heel wat machthebbers opgestaan en hebben vele culturen zich op vele manieren tot in de wijde wereld verspreid. In deze lezing bekijken we de geschiedenis van twee steden die elk op hun eigen manier toonaangevend zijn en zijn geweest voor wat we nu 'de Italiaanse Cultuur' noemen: Venetië en Napels. Het wordt een kennismaking voor wie er nog nooit geweest is en het wordt achtergrond en samenhang voor wie ze op zijn duimpje kent. Van dood in Venetië tot Napels zien: een prachtig verhaal.
- 3. Engeland:**
  - a. Britannia:** Engeland was door de eeuwen heen een buitenbeentje in Europa. Volgens sommige Engelsen niet eens een deel van Europa. Het werd overspoeld door Kelten, Romeinen, Saxen en Noormannen, vechtend tegen Fransen en Duitsers, ooit hart van het Empire, nu deel van Groot-Brittannië. Voor zo lang het nog duurt. Na Brexit is niets meer zeker. Maar Engeland heeft eeuwenlang de geschiedenis en de cultuur van het westen en van de wereld bepaald. Arthur en de Heilige Graal, Richard the Lionhearted en Robin Hood, Henry en zijn vrouwen. Maar ook over Chaucer, Shakespeare, Dickens. Over de poëzie van Shelley en Keats. Over de avonturen van Robinson en Gulliver. Over het eeuwige gevecht tegen het kwaad, de thin red line, over Nelson en Churchill. En over nog veel meer. Want Engeland is een deel van ons. En dat deel zal nooit verdwijnen.
  - b. London:** Een virtuele wandeling door hoofdstad van het oude Empire, van de hypermoderne City naar Westminster, langs Saint Paul's, de Tower en Shakespeare's Globe, over Trafalgar Square en door het British Museum, vol verhalen over Romeinen en Noormannen, Oliver Cromwell en Queen Elisabeth, over Charles Dickens en Sherlock Holmes.
- 4. Rome:**
  - a. Een virtuele wandeling** door de stad van Romulus en de koningen, de stad van Mussolini, van Julius Caesar, van Michelangelo en Bernini; de stad van de Klassieke architectuur en van Renaissance en Barok. Leer het dagelijks leven kennen van een wereldstad uit de Oudheid en uit de eenentwintigste eeuw. En luister naar de verhalen uit de geschiedenis, de kunst, de politiek, de godsdienst, die duizenden jaren lang de Europese en de wereldgeschiedenis hebben bepaald.
  - b. De groei van een stad in 28 eeuwen.** Een verhaal van heuvels, straten, pleinen en monumenten. Een combinatie archeologie, historie en politiek van toen en nu. Alle wegen leiden naar Rome. En in Rome leiden talloze wegen naar het verleden. In Rome is een straat nooit zomaar de verbinding tussen twee punten; iedere straat in de Stad heeft een eigen verhaal. Wie heeft haar aangelegd? Waarom heeft ze die naam? Waarom zo lijnrecht, waarom zoveel kronkels? Het

stratenplan van Rome leest als een politiek manifest. De koning, de keizer, de dictator, de paus, allemaal hebben ze hun lijnen door de Stad getrokken. Sommige van die lijnen zijn nog steeds zichtbaar, sommige kruisen elkaar verborgen in de tijd. We wandelen over de Via Sacra en het Forum Boarium, de Via dell'Impero, de Corso Vittorio Emmanuele II, de Piazza del Popolo en Piazza Venezia. En nog veel meer. En telkens staan we stil bij de geschiedenis die in Rome als nergens anders overal om je heen, maar ook zeker onder je voeten bruist en leeft.

- c. **Nou, gewoon, met zijn allen naar het toilet:** Rare jongens die Romeinen... Maar hoe raar is raar? Hoe woonden ze, wat aten ze? Gingen hun kinderen ook gewoon naar school? En wat leerden ze dan? Wat deden ze op een vrije zaterdagmiddag? En op vrijdag de dertiende? Hoe zag nou een gewone dag eruit in het leven van Publius Anonymus en zijn vrouw Alter Ega? We volgen een gewoon Romeins gezin van geboorte, huwelijk, werken, ziekte, gezondheid tot de uiteindelijke dood.
  - d. **Van republiek naar keizerrijk:** Door de bloedige moord op Julius Caesar werd de weg vrijgemaakt voor het ontstaan van het machtigste en invloedrijkste rijk dat Europa – en misschien de wereld – ooit heeft gekend. Maar de mensen die de touwtjes in handen hielden, de keizers en hun families, bevochten en beminden elkaar, bedrogen en vermoorden elkaar als in de populairste soap. Het is het verhaal van Augustus, die trouwt met de konkelende Livia, van de stotterende intellectueel Claudius en zijn nymphomane vrouw Messalina, tot aan de allerlaatste Romulus “het kleine Augustusje”, die het licht uitdoet en de deur dichttrekt om de duistere Middeleeuwen te laten beginnen.
  - e. **The lost generation tweeduizend jaar geleden:** *the sixties* in de eerste eeuw voor Christus. Aan de hand van een aantal schrijvers uit de eerste eeuw voor Christus wordt een beeld geschetst van een wereld die meer op de onze lijkt dan we misschien ooit dachten. Van de “angry young man” Catullus en zijn gedichten over zijn dramatische relatie met Lesbia, via de gouden glans van de megaster Ovidius, zijn metamorfoses als extreme make-overs avant la lettre en zijn klaagzang “Multum tuli...” naar Horatius die ons allen aanspoort “de dag te plukken”.
- 5. Sicilië:**
- a. **Een virtuele rondreis** over het driehoekige eiland, Trinakria, of zoals het beter bekend is, Sicilië. Het is het eiland dat als kruispunt in de middellandse zee talloze veroveraars heeft zien langskomen en vele culturen bergt; van Grieken en Carthagers, Noormannen en Romeinen tot Spanjaarden en Italianen, van Archimedes en Hannibal tot Plato en Garibaldi, een verhaal boordevol cultuur en geschiedenis.
  - b. **Het dagelijkse leven van de Grieken:** Niet alle Grieken waren filosofen, niet alle Grieken schreven tragedies. Hoe leefden de gewone man en vrouw? Wat waren hun ambities, hun pleziertjes? Waarom zaten ze allemaal “in de politiek”? Waarom wilde iedereen zo ontzettend graag “school”? En waarom waren ze er allen van overtuigd dat ze vele malen beter waren dan de Romeinen? Wat waren hun sterke en hun zwakke kanten? En zijn wij dan “Grieken” of “Romeinen”?
  - c. **De tastbare geschiedenis, archeologie:** Geschiedenis laat sporen na. Onzichtbaar in de grond, vergeten onder water. Of soms midden in de stad, als standbeeld op een plein, of tekst op een gebouw. Soms wordt er iets ontdekt, opgegraven uit een andere tijd. Wat hebben we daar dan aan? Van wie is dat dan? Soms blijkt een oude held geen held, maar een schurk te zijn geweest. Wat doen we dan met hem? En met zijn standbeeld? Geschiedenis zit vol met vragen, maar als geschiedenis tastbaar wordt, hebben die vragen antwoorden nodig

D. Mythologie, verhalen van goden en mensen

1. **Troja:** Het verhaal dat begon met ei en vreselijk uit de hand liep met een appel. De grote strijd tussen Grieken en Trojanen om Helena, de onsterfelijke woede van Achilles tegen de grote koning Agamemnon en de bittere vijand Hektor; De mooiste mythe ooit verteld.
2. **Odysseus:** De thuisreis van de man van duizend listen, de bedenker van het paard, die tien jaren duurde. Al zijn sprookjesachtige avonturen van de reus met het ene oog, de tovenaars, die iedereen in varkens veranderde tot zijn thuiskomst als een zieke, oude zwerver die de laatste strijd moet aangaan om Penelope zijn vrouw te redden uit de handen van de vrijers.

3. **Thebe:** Als de stier met Europa ervandoor gaat, gaat haar broer naar haar op zoek. Apollo zal hem een stad laten stichten, het vermaledijde Thebe, waar Niobe, Tantalos' dochter de goden zal tarten en gruwelijk zal boeten, waarvandaan Phrixos en Helle zullen wegvliegen op een gouden ram, waar Oidipous zijn vader zal vermoorden en met zijn moeder zal trouwen, waar Antigone haar normen en waarden door de eeuwen zal laten galmen. En waar de vrijheid der Grieken tenslotte de laatste adem zal uitblazen.
4. **Herakles:** De grootste der Griekse helden, de trots van een volk dat nooit een volk was. Hij, de zoon van een god, die in blindheid zijn kinderen vermoordt en twaalf onmogelijke werken moet verrichten, heeft zijn sporen achtergelaten in kunst en literatuur, godsdienst en ons dagelijks leven. En toch was hij gewoon een man die zijn best deed om alles goed te doen.
5. **Theseus:** De legendarische koning van Athene werd geboren uit een misleidend orakel van Apollo. Boevenstreken haalde hij uit met zijn grote vriend tot in de Onderwereld. Zijn oude vader zag hem met lede ogen afreizen naar Kreta waar de bloeddorstige jongen met de stierenkop op hem wachtte in een dodelijk doolhof. Een jonge, doldrieste koning van Athene, die tenslotte door schade en schande wijs geworden het grootste offer bracht dat zijn land van hem verlangde.
6. **Oidipous:** Voor het eerst in de geschiedenis verkondigde het orakel dezelfde onheilsboodschap aan vader en zoon. En hoe ze ook hun best deden ze konden het vreselijke lot niet ontlopen. Van Kadmos, die de tanden van de draak zaaide, en Niobe, die haar eigen kinderen offerde, helemaal tot de Sfinx, die de mensen verslond, en de laatste koning, die de val van het vrije Griekenland inluidde, lijkt Thebe verdoemt te zijn door de goden. Laten we zien hoe Oidipous, ondanks alle vervloekingen het noodlot trotseert.
7. **De Goden:** In den beginne was er Chaos. En uit die Chaos kwamen Ouranos en Gaia en trouwden met elkaar. Zo begint het godenverhaal van de oudheid. We volgen de overspelige Zeus en zijn desastreuze avontuurtjes en leren zijn hele familie kennen. Van de mooiste der Schepselen, Aphrodite/Venus en haar puberale zontje Eros/Cupido, en haar tante Demeter, de alleenstaande moeder die treurt om het verdwijnen van haar enige dochter, tot de sullige, maar heel lieve Hephaistos/Vulcanus, wiens onderaardse smidse ook vandaag nog regelmatig rommelt en vuur spuwt als hij weer eens een klus heeft.

E. Museumbezoek

1. **Allard Pierson Museum, Amsterdam:** Geloven in de goden wordt opeens heel anders als je de goden iedere dag gewoon op straat kunt tegenkomen. En als die goden zich als ordinaire burens kunnen gedragen. We kunnen ons daar tegenwoordig weinig meer bij voorstellen. Toch is dat hoe de Grieken en Romeinen hun goden zagen. Zij leefden onvoorwaardelijk met hun goden 25 eeuwen lang, langer dan het Christendom oud is. Die goden bepaalden het leven van hun gelovigen in alle opzichten. In de lezing verdiepen we ons in dat dagelijkse leven, kijkend naar rituelen, kunst, geloof en bijgeloof, en vinden de overeenkomsten met onze eigen wereld. Na de lezing volgt een rondleiding door het museum waarbij het thema geïllustreerd wordt aan de hand van de prachtige objecten in de vernieuwde opstelling van het Allard Pierson Museum.
2. **Rijksmuseum van Oudheden, Leiden:** De omgang met de dood en met de doden verschilt van tijd tot tijd en van cultuur tot cultuur. Welke plaats neemt de overledene in in het leven van de nabestaanden? Hoe lang duurt de herinnering? In de lezing verdiepen we ons in die vragen kijkend naar de Oudheid, naar de rituelen en opvattingen van de Etrusken, de Grieken en de Romeinen. Verbanden worden gelegd en verschillen benoemd, als een spiegel naar de moderne tijd. Na de lezing volgt een rondleiding door het museum waarbij dit thema geïllustreerd wordt aan de hand van de prachtige objecten in de vernieuwde opstelling van het RMO.